

УДК37.018.432:37.013.83

Крамаренко Л.Д.
старший викладач кафедри
соціально - гуманітарної освіти
*КЗ Сумський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти*

ВПРОВАДЖЕННЯ АНДРАГОГІЧНИХ ПІДХОДІВ В НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті розкривається суть та специфіка поняття «андрагогіка»; обґрунтовується актуальність андрагогічного підходу, що лежить в основі технології навчання дорослих; розглядаються форми проведення навчальних занять, які дають можливість активізувати навчальний процес в системі післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: андрагогіка, андрагогічний процес, навчальний процес, підвищення кваліфікації, післядипломна педагогічна освіта.

КРАМАРЕНКО Л.Д. ВНЕДРЕНИЕ АНДРАГОГИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ В УЧЕБНЫЙ ПРОЦЕСС В СИСТЕМЕ ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ.

В статье раскрывается сущность и специфика понятия «андрагогика»; обосновывается актуальность андрагогического подхода, что лежит в основе технологии обучения взрослых; рассматриваются формы проведения учебных занятий, которые дают возможность активизировать учебный процесс в системе последипломного педагогического образования.

Ключевые слова: андрагогика, андрагогический процесс, учебный процесс, повышение квалификации, последипломное педагогическое образование.

Liubov Kramarenko INTRODUCTION OF ANDRAGOGICAL APPROACHES TO THE EDUCATIONAL PROCESS IN THE SYSTEM OF POSTGRADUATE PEDAGOGICAL EDUCATION.

The article reveals the nature and specificity of the concept "andragogics"; the urgency of andragogical approach, underlying the technology of adults' education, is justified; the forms of academic sessions conducting, which make it possible to intensify the educational process in the system of postgraduate teacher education, are considered.

Keywords: andragogics, andragogical process, educational process, professional development, Postgraduate pedagogical education.

Постановка проблеми. На сучасному етапі реформування системи

освіти в Україні значним поступом стала поява стратегічних нормативно-правових актів, які заклали підвалини нової парадигми освіти – орієнтації на новий тип гуманістично-інноваційної освіти, її конкурентності в європейському та світовому просторах, виховання покоління молоді, що буде захищеним і мобільним на ринку праці, здатним робити особистісний духовно-світоглядний вибір, матиме необхідні знання, навички й компетентності для навчання протягом життя.

Реформування, глобалізація та універсалізація освітнього простору в Україні неможливі без належної системи підготовки педагогічних працівників, що має базуватися на застосуванні андрагогічних наукових основ, принципах компетентнісного й особистісно- зорієнтованого підходів, неперервності та відкритості, професійній мотивації тощо.

Особлива роль у цьому належить закладам післядипломної педагогічної освіти, які покликані забезпечити адекватну запитам практики готовність педагога до роботи у контексті андрагогічних підходів, тобто закономірностей, що віддзеркалюють педагогічні та психологічні фактори ефективного навчання дорослих.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми андрагогіки як теорії навчання дорослих досліджували С.Болтівець, Т.Василькова, С.Вершловський, М.Громкова, С.Змеєв, А.Кузьмінський, М.Ноулз, Н.Протасова; особливості організації навчання дорослих у системі неперервної освіти представлені у працях В.Андрущенка, А.Гуржія, І.Зязюна, В.Кременя, Л.Лук'янової, Н.Ничкало, М.Степки; питання підвищення кваліфікації педагогів у закладах післядипломної освіти розглядали В.Бондар, Ф.Гоноболіна, К.Гуркевич, Є.Климова, М.Кухарева, П.Худоминський, Т.Шамова та ін.

Доцільність вивчення даної проблеми зумовлена її спрямованістю на взаємозв'язок рівня навчання дорослих в умовах післядипломної освіти та

сучасних потреб суспільства у висококваліфікованих конкурентоздатних фахівцях.

Саме тому **метою статті** є розкриття особливостей організації навчального процесу, побудованого на андрагогічних засадах в системі післядипломної педагогічної освіти під час проходження курсів підвищення кваліфікації.

Виклад основного матеріалу. Науковою та методичною основою розвитку післядипломної педагогічної освіти (ППО) є андрагогіка. Оскільки професійний розвиток педагогічних працівників відбувається за певними циклами: від формування однієї компетентності - до іншої, то у теорію та практику ППО введено поняття андрагогічного циклу - періоду тривалістю 3-5 років, який структурно та змістовно об'єднує курси підвищення кваліфікації і міжкурсний період з метою формування нових професійних компетентностей [6, с.144].

Аналіз довідково-енциклопедичних джерел свідчить про те, що зміст поняття «андрагогіка» трактується як «вікова та педагогічна галузь психолого-педагогічних досліджень теоретичних і практичних проблем освіти і виховання дорослих людей» [4, с. 22].

В Українському педагогічному словнику термін "андрагогіка" визначається як педагогіка дорослих, тобто одна з педагогічних наук, яка досліджує проблеми освіти, самоосвіти і виховання дорослих. Завданням андрагогіки є опрацювання змісту, організаційних форм, методів і засобів навчання дорослих людей [3, с.25].

З огляду на предмет нашого дослідження зазначимо різні підходи до розуміння поняття «андрагогіка». С. Вершловський [2] визначає андрагогіку як науку про навчання дорослих, яка обґрунтовує діяльність суб'єктів навчання в організації процесу навчання. М. Громкова висловлює думку, що андрагогіка є методологічною основою управлінської діяльності керівника.

В.Буренко, Н.Ничкало виділяють специфічність теорії та методики навчання дорослих людей у контексті неперервної освіти та особливості її застосування в післядипломній педагогічній освіті, у тому числі в системі підвищення кваліфікації. Н.Протасова[7] розглядає андрагогіку як теорію навчання дорослих і стверджує, що метою сучасного підходу до освіти є сприяння розвитку та збагачення цілісної особистості, прояву її самобутності, актуалізації прихованих здібностей.

Таким чином, різні погляди, які доповнюють один одного, створюють об’ємне уявлення про андрагогіку як науку, що розглядає освіту дорослих на рівні теоретичної проблеми як соціальний інститут, як сукупність технологій, і відповідають особливостям навчання дорослої людини.

Фундамент теорії навчання дорослих складають основні андрагогічні принципи як науково обґрунтовані керівні норми освітньої діяльності, спрямовані на реалізацію суспільних та індивідуальних освітніх потреб дорослої людини щодо її професійного, загальнокультурного та наукового рівнів [5]. До таких принципів належать: 1. Пріоритетність самостійного навчання. 2. Спільна діяльність всіх учасників освітнього процесу та їх взаємодія. 3. Використання наявного позитивного життєвого досвіду, практичних знань, умінь, навичок того, хто навчається. 4. Індивідуалізація навчання. 5. Системність навчання. 6. Контекстність навчання. 7. Актуалізація результатів навчання. 8. Елективність навчання. 9. Принцип розвитку освітніх потреб. 10. Принцип усвідомленості навчання [5, с. 111-112].

На думку Н.Протасової [7], в основі андрагогізації змісту, форм та методів навчання в системі післядипломної освіти лежать три основні підходи. По-перше, це проблемність змісту навчання та його організаційних форм (методів, прийомів, засобів), що має на меті вироблення у педагога вміння бачити, визначати, розглядати та ставити проблеми. Дієвими

формами і методами навчання у практиці післядипломної освіти є проблемні лекції, семінари, робота проблемних груп та об'єднань, вирішення проблемних завдань та завдань проблемно-пошукового характеру, «мозковий штурм» [7,с.293] .

По-друге, це ситуативність змісту навчання та процесуальних форм його існування, що передбачає конкретність, прив'язку до певних умов, обставин професійної діяльності, що потребують оригінального рішення, індивідуального, нестандартного підходу. Ситуативність найбільш повно проявляється у змісті післядипломної освіти, коли він будується на альтернативній основі та свободі вибору. Адекватними такому змісту навчання є методи та прийоми, досить поширені у практичній роботі з дорослими: імітаційні, рольові та ділові ігри, дискусії, обговорення, проектні завдання, вивчення моделей педагогічних об'єктів, ситуацій.

По-третє, діалогічність змісту післядипломного навчання та процесуальних форм існування, що включає взаємодію «слухач – слухач», «слухач – викладач». Найбільш повно проявляється у таких формах організації післядипломного навчання, як бесіда у формі діалогу, дискусія, диспут, конференція [7,с.293] .

Основне положення андрагогіки, на відміну від традиційної педагогіки, полягає в тому, що провідну роль у процесі навчання відіграє не той, хто навчає, а той, кого навчають. Відбувається зміна пріоритетності методів навчання (табл. 1) [1,с.33].

Таблиця 1

Порівняння андрагогічної і педагогічної моделей навчання

Основні положення теорії навчання	Педагогічна модель	Андрагогічна модель
Роль учня	Підлегла, залежна, несаможиття.	Рівноправна, провідна.

III Міжнародна науково-практична конференція
 “Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи”
<http://konferenciazoiippo2017.blogspot.com/>

Роль викладача	Передає якомога більше інформації, що не має безпосереднього зв'язку з практикою, контролює, оцінює.	Заохочує, підтримує розвиток від повної залежності до самокерування; допомагає у визначенні параметрів навчання, пошуків інформації; створює сприятливі умови для навчання, допомагає виявляти і використовувати життєвий досвід.
Діяльність того, хто навчається	Пасивна, сприймає соціальний досвід, який передається тим, хто навчає. Не має можливості серйозно впливати на планування і оцінювання процесу навчання (рецептивна діяльність); діяльність за зразками.	Активна, рівноправний суб'єкт процесу навчання; бере активну участь в організації спільної діяльності суб'єктів навчання. Самостійно визначає параметри навчання, пошук знань, умінь і навичок.
Організація процесу навчання	Спільна діяльність суб'єктів навчання практично не відбувається; принципово не може здійснюватися на етапах планування, оцінювання, корекції. Частково реалізується як пасивна участь учня на окремих етапах.	Процес навчання побудований на засадах спільної діяльності суб'єктів навчання. Індивідуалізація навчання, на засадах індивідуальної програми навчання, яка спрямована на конкретні цілі навчання кожного, хто навчається.
Методи навчання	<i>Передавальні, трансляційні</i> (лекції, подання готового навчального матеріалу, заучування навчальної інформації, використання рекомендованих джерел інформації).	<i>Експозиційні</i> (зміст навчання експонується на лабораторних експериментах, у рішеннях конкретних задач, різних видах ігрової діяльності); <i>управлінські</i> (організація і спрямування навчального процесу на досягнення запланованої мети).
Характеристика процесу навчання	Курс навчання вибудовується по розділах навчальних дисциплін. Навчання структурується за єдиним стандартом, що передбачає одномоментне поступове вивчення окремих дисциплін, не пов'язаних між собою.	Навчальні програми побудовані за принципом доцільності; наступність, термін вивчення визначаються готовністю до подальшого навчання. Навчання відбувається на основі міждисциплінарних модулів (блоків).
Готовність до навчання примусом, суспільним тиском.	Визначається переважно зовнішніми причинами:	Визначається потребою вивчення того, що є важливим для рішення конкретних життєвих проблем.
Мотивація навчання	Штучна мотивація, яка ґрунтується на визначених цілях, що зацікавлюють тих, хто навчається.	Дорослий учень відіграє провідну роль у формуванні мотивації і визначенні цілей навчання.
Використан	Доволі незначне, може	Процес навчання ґрунтується на

ня життєвого досвіду	використовуватися лише як орієнтир для вибору освітніх технологій.	використанні як життєвого, освітнього, так і професійного досвіду.
----------------------	--	--

Навчання педагогів на курсах підвищення кваліфікації вчителів викладачами кафедри соціально-гуманітарних дисциплін передбачає опрацювання дисципліни «Освіта ХХІ століття: виклики, пошуки відповідей»(18 годин). Дисципліна присвячена розкриттю закономірностей та особливостей розвитку національної системи освіти та провідних країн світу в умовах глобалізації ,євроінтеграційних процесів та інформатизації суспільства. Курс виконує функцію оновлення та удосконалення знань і вмінь з філософських, правових, економічних, політичних та інших актуальних питань діяльності педагогічних працівників ,яка потребує високого рівня розвитку загальної культури й особистих якостей педагога як людини та громадянина.

Метою дисципліни є : розкриття головних проблем освіти як соціального інституту, вивчення теоретико-методологічних основ освіти в сучасній філософії та соціології освіти; узагальнення знань слухачів у сфері освіти на теоретико-методологічному рівні, а також залучення їх до філософського та соціологічного осягнення ідеї освіти, як соціокультурного феномену та вироблення їх власної світоглядної концепції освіти; вивчення освітнього права як фундаментальної складової, законодавчої і нормативної бази функціонування системи освіти України , організаційних основ структури управління освітою ;формування у педагогів сучасних теоретичних і практичних знань та вмінь для роботи в освітньому інформаційному просторі;сприяння формуванню високого рівня компетентності і культури.

При виборі методів і форм проведення занять викладачі кафедри враховують, що дорослі навчаються ефективно лише тоді, коли: мають мотивацію до навчання; мають комфортне середовище; застосовуються

різноманітні методи та технології навчання, що враховують індивідуальні особливості учасників навчально-виховного процесу; навчання будується з урахуванням знань, умінь та практичного досвіду слухачів ;існує можливість практичного застосування набутих вмінь і знань; мають достатньо часу на засвоєння нових знань та вмінь; мають можливість здійснювати контроль над самим процесом навчання; в процесі навчання досягають успіху; можуть побачити використання набутих знань та вмінь на практиці.

Саме тому, викладання навчальної дисципліни відбувається з використанням інтерактивних форм роботи і здійснюється з урахуванням принципів навчання дорослих ,а саме : принцип єдності трьох середовищ – освітнього простору існування дорослих: навчального (навчання на курсах під керівництвом викладача); професійного (навчання поєднано з професійною діяльністю і забезпечене певними формами, засобами, освітніми технологіями); соціального – (формування нових цінностей життя і діяльності через комунікації) [2].

Варто зазначити, що результативними в навчальному процесі на курсах підвищення кваліфікації залишаються лекційні заняття. Все це змусило нас шукати нові ,андрагогічні підходи до проведення лекційних занять на курсах підвищення педагогічних працівників, адже слухачі курсів володіють вже певним рівнем теоретичних знань і практичного педагогічного досвіду . В практиці проведення занять викладачів кафедри соціально-гуманітарних дисциплін почали з’являтися лекції – діалоги, лекції – дискусії, лекції з інтерактивною структурою, лекції теоретичного конструювання та інші.

Активною інтелектуальною діяльністю відзначається *лекція за участю слухачів* . Починаючи лекцію на тему »Філософські основи сучасної освіти» словами : «Що вам відомо про основні напрямки модернізації сучасної освіти», викладач запрошує слухачів поміркувати разом. В процесі спільної роботи над планом лекції розкривається цілий ряд конкретних

фактів, поглядів, упереджень та рішень. До аудиторії приходять слухачі різних спеціальностей, з різним рівнем поінформованості з того чи іншого питання, саме завдяки такого типу лекції вони зможуть перевірити достовірність своїх думок. Головним правилом при аналізі кожної нової ідеї є її фіксування на папері, дошці або моніторі комп'ютера. Ще краще запросити слухачів запропонувати кожному свій план і прокоментувати його відповідними фактами, поясненнями, враженнями. Створений на основі численних ідей слухачів і викладача план лекції вже сам по собі є вагомим результатом навчальної діяльності. Проте найважливішим моментом є не сам план, а процес його розробки. Лекція за участю слухачів відрізняється від традиційного усного есе тим, що вимагає більше думати, ніж записувати. Слухачі зайняті не механічним конспектуванням, а процесом творення. Однак така лекція може виявитися цілком безуспішною, якщо слухачі прийдуть без будь – яких знань, заснованих на досвіді або читанні, якщо викладач керуватиме їхніми ідеями, дотримуючись певної жорсткої схеми. За умов активної, вільної відкритої участі слухачів у лекції навіть досвідчений викладач може дізнатися дещо нове про вже відоме. Кожен учасник процесу виступає і вчителем і учнем одночасно.

Активною участю слухачів курсів відзначається лекційна методика « Розв'язання проблеми: демонстрація, докази, приклади». Лекція починається із запитання, парадоксу, загадки або незакінченої історії, тобто з проблеми, що провокує інтерес слухачів. Відповідь розкривається в процесі лекції, якщо шукати вміло , то її буде знайдено за кілька хвилин до закінчення лекції . Поставлена проблема змушує слухачів протягом лекції заповнити пропуски у запропонованій історії або моделі своїми власними варіантами її вирішення. Пошук відповіді на питання може являти собою як просту лекцію, де слухачі пропонують свої варіанти з байдужістю, так і інтенсивний процес, у якому вони шукають підходи до розв'язання проблеми

шляхом активного обговорення із залученням додаткових джерел інформації.

Широкого впровадження заслуговують також лекції – дискусії. Тематична дискусія передбачає формування та вдосконалення умінь в процесі використання попередньо сформованих знань. Важливим у дискусії є не демонстрація того, що знають і вміють, а пошук істини, прагнення пізнати більше, зрозуміти сенс проблеми, удосконалити операційні уміння із техніки мовлення, уміння слухати і толерантно ставитись один до одного, вміння регулювати свою емоційну сферу. На кафедрі соціально-гуманітарних дисциплін СОІППО найбільш удаюю виявляється форма запрошення до участі у лекції-дискусії декількох науковців і методичних працівників. Це дозволяє одну й ту ж проблему розглядати всебічно, найчастіше з точки зору філософії, соціології, педагогіки. До кожної теми розробляються проблемні питання, з якими слухачі ознайомлюються завчасно, щоб мати можливість визначитись у вихідних позиціях, підібрати аргументи, що і має на меті стимулювати активність слухачів.

Досить корисними і пізнавальними для слухачів виявляються педагогічні дебати, які проходять у формі гри-змагання (спецкурс «Євроінтеграційна стратегія України :науково-освітні перспективи «). Цінність полягає у тому, що члени команд навчаються аргументовано відстоювати ту чи іншу позицію, посиляючись на першоджерела, думки науковців, практичний досвід участі в різноманітних європейських проектах, власні спостереження. Щоб переконати своїх колег і відстояти свою позицію, члени команди повинні дуже плідно попрацювати з новими джерелами, поняттями, науковими категоріями. Лише така ґрунтовна підготовка дасть можливість під час виступу зі своєю промовою в визначений час аргументувати і відстояти свою точку зору на визначену проблему. Всі учасники дебатів повинні не тільки уважно вислуховувати промовців, а й усвідомлювати почуте, аналізувати інформацію, визначитись у власних

позиціях, об’єктивно оцінити виступи .

Важливе місце на курсах підвищення кваліфікації повинні зайняти і мультимедійні технології навчання. Особливо вони ефективні там, де є необхідність в унаочненні: для показу як конкретних фрагментів методики роботи з дітьми, так і візуалізації використаних засобів та умов застосування тої чи іншої педагогічної технології; при викладі матеріалу, що містить прізвища, портрети, дати життя і творчості, назви творів потрібні для точнішого сприймання і кращого запам’ятовування.

Опитування, проведене після завершення курсів з використанням мультимедійних презентацій, показало, що усі слухачі позитивно оцінили використання мультимедійних технологій на заняттях. Так, 19% визнали, що ці засоби допомагають правильно записати поданий матеріал, 25% вказали на те, що мультимедіа доповнюють розповідь викладача, а 56% курсантів вважають, що використані технології допомагають краще зрозуміти навчальний матеріал. Перевага в тому, що презентація допомагає викладачеві впорядкувати та зберегти наочний матеріал, надає можливість представити ретельно відібрану інформацію в цікавій та привабливій формі, а коментуючи матеріал, що подається на слайдах, викладач може більше зосередитися на окремих, найважливіших моментах, що дозволяє ефективно використовувати час.

Таким чином, різновиди лекційних занять (лекції – діалоги, лекції з науковою структурою, лекції з інтерактивною структурою, лекції теоретичного конструювання, лекція - дискусія і т.д.) дозволяють уникнути пасивного сприйняття навчальної інформації, спонукають до активної діяльності педагогічних працівників, сприяють системному, цілісному формуванню знань, умінь, навичок, інтенсифікації самостійної пізнавальної діяльності, стимулюванню інтелектуально-творчих здібностей, їх професіональному зростанню.

Висновки. Таким чином відбувається інтенсивне засвоєння й актуалізація теоретичних знань, у слухачів формується відповідна педагогічна ідеологія, система цінностей і переконань. Вихідні положення навчання дорослих (андрагогіки) допомагають більш повно врахувати соціально-психологічні особливості педагогів, їхній життєвий і професійний досвід для визначення змісту і форм проведення занять ;створити атмосферу співробітництва, що дає змогу активізувати навчальний процес, розвивати особистісно-рівноправні позиції у вирішенні проблеми, розробленні спільних проєктів, завдань, моделей тощо;реалізувати проблемно-пошуковий характер групового навчання, що сприяє розвитку комунікативно-дискусійних і науково-дослідницьких умінь .

Подальші наші дослідження стосуватимуться вивчення і визначення найбільш ефективних андрагогічних принципів при використанні педагогічних технологій, оскільки ґрунтуються на знаннях про дорослу людину з урахуванням її вікових особливостей, освітніх інтересів і потреб, життєвого досвіду, здібностей і можливостей.

Література:

- 1.Андрогогічні засади післядипломної освіти :зб.матер.Всеукр.наук.-метод.інтернет-конфер.,м.Кіровоград,20-28.04.2015р./уклад.О.Е.Жосан.- Кіровоград:КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського,2015.-496 с.
- 2.Вершловский С.Г.Социально-педагогические проблемы развития системы последипломного образования взрослых / С. Г. Вершловський // Образование в жизни взрослого человека : матер. науч.-практ. конф. — СПб., 1997. — С.10-16.
- 3.Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С.У.Гончаренко. — К. : "Либідь", 1997. — 375 с
4. Енциклопедія освіти / Акад.пед.наук України; головний ред.. В.Г.Кремень. — К. : Юрінком. Інтер., 2008. — 1040 с.

5. Змеев С. И. Андрагогика : основы теории, истории и технологии обучения взрослых / С. И. Змеев. – М. : ПЕР СЭ, 2007. – 272 с.
6. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України; [редкол.: В. Г. Кремень , В. І. Луговий , А. М. Гуржій , О. Я. Савченко] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. - Київ: Педагогічна думка, 2016. — 448 с.
7. Протасова Н.Г. Післядипломна освіта педагогів: зміст, структура, тенденції розвитку / Н.Г.Протасова. — К. : Магістр-S, 2001. — 176 с.